

Masivní loupeže ve včelstvech

(Mangum, W. A.; *American Bee Journal*, 2012, č. 7, s. 667–669)

Souhrn: Masivní loupež se projevuje zvýšenou aktivitou včel. Článek uvádí příčiny, možnosti pro její minimalizaci a základní odlišnosti od tiché loupeže.

Během bohaté snůšky sbírají včely z různých včelstev na květech pokojně vedle sebe. Ovšem jakmile květy uvadnou a včely začnou v úlu zpracovávat získaný med, tato situace se drasticky změní. Strážkyňe na česně vpustí dovnitř pouze létavky z vlastního včelstva, zatímco cizí včely do úlu nepustí. Ovšem někdy, jak uvidíme, není včelstvo samo schopno svůj med chránit. Včely z jiných včelstev vystihnou situaci a přenášejí nechráněný med do svých příbytků; takové situaci říkáme tichá nebo skrytá loupež a včely na loupeži participující jsou zlodějky.

I když loupež může být pro některá včelstva výhodná, neboť jim přibude med, loupež je opravdu vážným problémem při ošetřování včelstev. Typické samozřejmě je, že silná včelstva přepadnou slabá a med si odnesou. Ta přepadená včelstva bývají oddělky, oplodňáčky nebo včelstva zesláblá vlivem onemocnění plodu nebo parazitických roztočů.

A navíc, při loupeži může dojít i k přenášení bakteriálních onemocnění jako je mor plodu a také k šíření varroázy.

Loupež je speciálně problém ve městech a jejich okolí, protože loupežící včely obvykle rozšíří svá pátrání po medu i na sousední pozemky. A tak včely mohou způsobovat nepříjemnosti. Jednou jsem jako začínající včelař měl příliš mnoho včelstev na zahradě svých rodičů. Po několika incidentech s loupežemi včel se moji rodiče a jejich sousedi začali včel obávat. Výsledkem bylo, že jsem si pořídil svůj první včelín, který reagoval na důrazně požadované přemístění včelstev.

Pro správné ošetřování včelstev musí včelaři znát biologii loupežení. Obecně řečeno, loupež se objevuje ve dvou formách, které se mohou překrývat: masivní loupež, když jedno včelstvo převládne nad jiným a vybere jeho medné zásoby a tichá loupež, což je mírnější forma loupeže. Naše studie loupeží začíná popisem letu charakteristické včely-zlodějky, typického pro masovou loupež. Někdy už tento let může sloužit k identifikaci těchto včel-zlodějek. Pak jsme zkoumali masivní loupež. Ve druhé části této

studie o loupežích se vrátíme k tiché loupeži, kde uvidíme, že včelař musí být velmi citlivý, když se snaží objevit tuto tajemnější formu loupeže.

Kdykoli je snůška nektaru slabá vlivem počasí, které omezuje lety za snůškou, musí včelař předvídat loupeže. Standardní cestou pro rozeznání včely-zlodějky je rychlý let tam a zpět, jak se snaží dostat do úlu. Při prvním pokusu o loupež usedne včela zlodějka na leták úlu; je velmi citlivá na jakýkoli pohyb a rychle odlétá v případě, že se blíží další včela. Když přeapadené včelstvo ještě není zlodějkami plně přemoženo, nastane jiný způsob boje. Strážkyně úlu a zlodějka se vzájemně uchopí a točí se dokola, jak se snaží jedna druhou bodnout.

Masivní loupež se většinou objevuje tehdy, když selže obrana včelstva proti zlodějkám proto, že buď včelstvo zesláblo, nebo v něm bylo „naverbováno“ málo obránců hnízda. K masivní loupeži dochází obvykle na včelíněch tehdy, zesláblo-li některé včelstvo buď vlivem nemoci, nebo parazitických roztočů či při ztrátě matky. Jakmile včelstvo padne, zůstanou medné zásoby zcela bez ochrany a zlodějky z jiných včelstev spěchají, aby tamní med odnesly. Jakmile se úspěšně zlodějky vrátí s medem do svého úlu, rychle zlákají ostatní včely, aby tento med hledaly. Včely, které ještě nelokalizovaly uhynulé včelstvo a pátrají po nejbližší cestě k němu, pátrají poblíž včelína a provádějí typické vlnivé lety blízko u země. Čím více včel se zúčastňuje vykrádání uhynulého včelstva, tím více strážkyň česna mají ostatní včelstva a včely většinou více bodají. V tomto čase se dá ve včelstvech jen obtížně pracovat, otevření úlu obvykle vyvolá další loupež. Zdá se, že zlodějky testují kvalitu strážkyň česna všech včelstev na včelíně.

Zdá se, že několik zlodějek se stále zdržuje na většině česna téměř všech úlů, a to i u silných včelstev. Když včelař vybere med mrtvého včelstva a včely se uklidní, několik zlodějek stále pokračuje v testování strážkyň ostatních včelstev na stanovišti v dalších dnech, pravděpodobně až do další snůšky. Najdou-li zlodějky nějakou příležitost v jiném včelstvu, bude výsledkem pravděpodobně masivní loupež.

Masivní loupež se může objevit i tehdy, když včelař kompromituje obranu včelstva otevřením úlu a vydává na pospas medné plásty v době, kdy není snůška nektaru, což je typická chyba včelařů-noviců. Zlodějky se velmi rychle orientují podle vůně otevřeného úlu a začínají včelstvo vykrádat. Včelař většinou zpozoruje zlodějky až tehdy, když už je jich hodně a začínají bojovat s obyvatelkami úlu. A nejhorší je, když se některé zlodějky vrátí do svého úlu a upozorní další včely – a začne proces loupežení. Když jsem prohlížel svoje včelstva v době suchého počasí, kdy je loupež obvyklá, pořád jsem viděl, jak první včely začínají obtěžovat a bojovat se včelami otevřeného včelstva. Během této doby prohlížejte včelstva jen po velmi krátkou dobu. U nástavkových úlů pokryjte odstavený nástavek nějakým ručníkem. Jsou-li nástavky na sobě hranou, dejte pozor na nejnižší z nich. U horem přístupných úlů jsou horní loučky rámků těsně vedle sebe, takže to znesnadňuje zlodějkám přístup k pláštům v otevřeném úlu. Včelař ale obvykle vyjme před prohlídkou několik pláštů a dá je do rojáku, aby si udělal místo a mohl prohlédnout všechny plásty. Ale vyjmuté plásty jsou přístupné zlodějkám, zatímco je pozornost včelaře obrácena na prohlídku zbývajících pláštů v úlu. Doporučuje se pokrýt vyndané plásty nějakým ručníkem.

Obr. 1: Prohlídka 1,25 m dlouhého vrchem přístupného bezrámkového úlu s horními loučkami. 25 cm dlouhý oplodňáček (kvůli fotografii podkrytý), do kterého odkládáme plásty z hlavního úlu, abychom si vytvořili pracovní prostor, překrýváme kusem látky, která omezuje loupež. Horní loučky pláštů doléhají těsně na sebe, čímž se opět omezuje možnost loupeže, samozřejmě mimo pracovní mezeru. Všímněte si i oplodňáčku pod stojanem přikrytého většími úly. Tam máme náhradní matku. Moje stojany na úly poskytují chráněný úložný prostor, který se hodí na spoustu věcí.

Obr. 2: Několik včel - zlodějek se snaží vniknout do včelstva, které bylo právě prohlíženo. Snaží se využít mezeru mezi nástavky v rohu úlu. Včelař si ve šonu kolem prohlídky takové loupeže vůbec nemusí být vědom.

A dále si zapamatujte: kouř, který používáte při prohlídce, redukuje přechodně schopnost včel vyhánět zlodějky, neboť kouř narušuje chování strážkyň. A navíc, jestliže prohlížené včelstvo se stane útočnějším vlivem obrany proti zlodějkám, má včelař tendenci přidat více kouře; ale více kouře způsobuje větší zranitelnost včelstva krádeží. Proto se doporučuje použít kouře co nejméně, precizně a „chirurgicky“, práci udělat co nejrychleji a okamžitě pak úl zavřít a nevystavovat jej loupežím. To se nejlépe naučíte od skutečně zkušeného včelaře, který je už včelařem-veteránem a umí včelstva ošetřit i za takových podmínek.

A dále, po skončení prohlídky včelstva se přesvědčte, že všechny části úlu na sebe správně doléhají a nevytvářejte netěsnosti, které umožní zlodějkám dostat se do úlu. Při zavírání úlu někdy zjistíte

mělké nástavby pod víkem, které někdy zabrání jeho přilnutí k hornímu nástavku. Může se to stát tehdy, když víko není položeno v původní poloze. Aby to bylo ještě horší, okraj teleskopického víka vytvoří nežádoucí prostor mezi vnitřní stranou víka a horním okrajem nástavku, a to může projít často nepozorovaně. Je-li mezera dostatečně velká, aby umožnila vlet zlodějkám, tak ony ji určitě využijí. Bránci se včelstvo, které se dosud zotavuje po naší prohlídce, není vždycky schopné zastavit počátek loupeže způsobené včelařem. Také hrubý okraj plástu může způsobit nedoléhání nástavků, zvláště posledního, který je nejlhčí. Také nedoléhajícími rohy nástavků se mohou zlodějky dostat dovnitř.

Tak například já jsem byl na včelnici jednou, když byla loupež v silných včelstvech. A tato silná včelstva byla vyloupena proto, že byla předtím otevřena včelařem tehdy, když pátračky hledaly vyndané plásty s medem. V jednom z těchto včelstev získaly zlodějky přístup do úlu pod „kočovným“ víkem, které špatně přiléhalo. Jiné včelstvo bylo zranitelné proto, že jednotlivé nástavky na sebe nedoléhaly těsně vlivem velkých nepřesností mezi horními a dolními loučkami. Tyto zkušenosti mne naučily nepodceňovat „důvtip“ zlodějek při pátrání po zdrojích medu.

Jakmile dojde k masivní loupeži, je obtížné ji zastavit v daném dni. Loupeží-li včely na mrtvém včelstvu, odstraním toto včelstvo. Loupeží-li ve slabém včelstvu, zúžím mu česno pouze na prostor jedné včely. Někdy je včelstvo schopno se bránit díky tomuto úzkému česnu. Jestliže ne, rozmyslím se, zda převezu toto slabé včelstvo na jinou včelnici nebo je spojím s jiným včelstvem. I když odstraníte všechny medné plásty, očekávejte, že včely budou pátrat

Obr. 3: Mnoho vzrušených včel se snaží proniknout do úlu mezerou na spodu nejvyššího nástavku. Pravděpodobně cítí med, který se uvolnil při odtrhávání nástavku z prostavěných rámků. Tohle včelstvo je náchylné k loupežím, protože dým použitý při prohlídce včelařem dočasně oslabil obranné mechanismy včelstva.

po celý zbytek dne. Po celou dobu se přesvědčujte, že ostatní včelstva jsou schopna bránit svoje česna proti zlodějkám a berte v úvahu i možnou delší dobu při prohlídce včelstev. Nebo k ní přistupte až navečer, protože tma přeruší jakékoli pátrání zlodějek.

Bude potřeba zúžit česna úlů, abychom ochránili další včelstva, která by mohla být vyloupena. Je tu potřeba více varování. Pracujete-li s mednými plásty, ale i s dalšími plásty a rámkami, umývejte si ruce něčím, co zastře vůni medu dřív, než zúžete česna. Jinak ovšem jak jdete od úlu k úlu a zužujete česna, „navoníte“ tato česna medem a tak poradíte zlodějkám jejich cíl. Tak se snažte zužovat včelstva bez kouře, neboť ten narušuje strážkyním česen jejich obranu proti loupežím.

S nějakou zkušeností už můžeme rychle poznat, kdy včelstva začínají být loupěna. Typicky to poznám tak, že výlety včel jsou příliš časté pro tu určitou roční dobu. Tak například při prohlídkách časně zjara uvidím vzrušené výlety mnoha včel. Když pak pozoruji jejich let, ujistím se, že včely loupí ve včelstvu, které během zimy uhynulo. Někdy vám mohou říci, že včely loupí dřív, než vystoupím na včelnici z auta. V tomto období jara může být letová aktivita malá, mohou naletovat např. na cukrový javor a na vodu. V suchém létě by měly včely létat pouze pro vodu pro ochlazování úlů. Vykazují-li některá včelstva příliš mnoho aktivity, podezírám je z loupeže (může jít i o vzdálenější včelstvo).

Někdy se zdá, že včely jsou posedlé loupeží, i když nejsou. V tomto případě jde pouze o mladušky, které vylétují na orientační lety. Dřív, než se dělnice stane létavkou, musí poznat nejbližší okolí úlu. Tomu říkáme orientační lety. Včely se vznášejí poblíž česna svého úlu, létají sem a tam a to se částečně podobá náletům zlodějek, které se snaží dostat do úlu. Mladušky létají s hlavou orientovanou stále na česno úlu a postupně se česnu vzdalují. Až pak odletí dál od úlu, ale zůstávají stále v blízkosti včelnice. Orientační lety bývají obvykle odpoledne a trvají pouze dvě minuty nebo i méně. Když se takto začnou chovat tisíce mladušek najednou, může se nám zdát, že na včelnici propukla masová loupež. Abyste se vyhnuli mylným závěrům, všimněte si podstatných rozdílů. Při orientačních letech včely nikdy nezápasí a nejsou agresivní. Orientující se včely směřují svými hlavami na přední stranu úlu, nejen na česno (nebo nějakou škvíru), kudy by se dostaly do úlu. Orientační lety trvají jen velmi krátce, zatímco zlodějky jsou excitovány stále, dokud není med odnesen, nebo dokud tma nezabrání dalšímu sběru (čekejte ovšem, že loupež bude příští den pokračovat).

V dalším článku se věnujeme utajené loupeži, která nepoutá tolik pozornost včelařů jako loupež masivní. Pravděpodobně proto, že je obtížněji odhalitelná.

Přeložila: Prof. Sylva KUBIŠOVÁ